

В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова. Національна рамка кваліфікацій як інструмент інтеграції до Європейського простору вищої освіти / Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. // Вища освіта України № 1 (додаток 1). – 2012 р. – Тематичний випуск «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору». – 558 с. – С. 6–12.

Стаття викладена в авторській редакції (на момент подання до друку)

УДК 378 (1-87)

Луговий В.І., віце-президент Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту вищої освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Слюсаренко О.М., учений секретар Інституту вищої освіти НАПН України, кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник

Таланова Ж.В., провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України, доктор педагогічних наук

Національна рамка кваліфікацій як інструмент інтеграції до Європейського простору вищої освіти

Проведено аналітичний огляд просування вищої освіти України на шляху до європейської інтеграції. Аргументовано ключову роль розроблення Національної рамки кваліфікацій для модернізації вітчизняної вищої школи, її входження в Європейський простір вищої освіти. Конкретизовано заходи з імплементації НРК у вищій школі.

Ключові слова: вища освіта, європейська інтеграція, Європейський простір вищої освіти, Національна рамка кваліфікацій.

Проведен аналітичний огляд прогресу вищої освіти України на шляху до європейської інтеграції. Аргументована ключова роль розробки Національної рамки кваліфікацій для модернізації національної вищої школи, її входу в Європейське простір вищої освіти. Конкретизовані заходи по імплементації НРК в вищій школі.

Ключові слова: вища освіта, європейська інтеграція, Європейське простір вищої освіти, Національна рамка кваліфікацій.

Analytical review of Ukraine's higher education progress to European integration is conducted. Key role of National Qualification Framework development for national higher education modernisation and its entry into European Higher Education Area is argued. Measures for NQF implementation within higher education system are specified.

Key words: higher education, European integration, European Higher Education Area, National Qualification Framework.

Проблема європейської інтеграції вітчизняної вищої школи розв'язується в руслі Болонського процесу і має кілька взаємопов'язаних аспектів. Один з таких кластерів дотичних аспектних проблем становлять основні інструменти Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), про створення якого проголошено у 2010 р. і разом з тим накреслено стратегію його розвитку як привабливого і конкурентоспроможного до 2020 р. [17; 22]. Символічно, що ця стратегія узгоджується із стратегією Євросоюзу «Європа 2020» із забезпечення розумного, стійкого та інклюзивного європейського зростання.

Згадані основні (ключові) інструменти ЄПВО такі [17]:

- національні рамки кваліфікацій, сумісні з Рамкою кваліфікацій ЄПВО;

- Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) або її еквівалентні та сумісні з нею національні кредитні системи;
- додаток до диплому європейського зразка.

Ці інструменти (як «три кити») дають змогу побудувати національну систему забезпечення якості вищої освіти, що власне є головним викликом для нинішньої вищої школи України. Адже в національній вищій освіті критично порушено баланс її кількісних та якісних параметрів, що в багатьох випадках взагалі ставить під сумнів досягнення українською вищою школою статусу вищої в сучасному розумінні, не говорячи вже про її конкурентоздатність в умовах зростаючої глобалізації, прискорення змінності, посилення мобільності та змагальності, утвердження дослідницько-інноваційного типу прогресу в світі [2; 7; 9; 10; 14].

Водночас за всіма трьома інструментами в національній практиці модернізації вищої школи зроблено, хоча й дуже важливі, проте лише перші необхідні кроки, що разом з тим відкриває перспективу успішного реформування і вселяє оптимізм. У тричастинному інструментальному ряді осучаснення вищої школи на перше місце слід поставити розроблення Національної рамки кваліфікацій (НРК) з кількох причин [1; 3–6; 11–15].

По-перше, прогресивний світ, зокрема успішні країни щодо освіти взагалі, вищої освіти зокрема, взяли на озброєння концепцію «вимірюваної якості» незалежно від способу навчання (формального, неформального, інформального [11]), що передбачає розроблення відповідних освітніх стандартів, технологій їх забезпечення та діагностування (оцінювання) навчальних досягнень [7].

По-друге, НРК зобов'язує визначитися на національному рівні щодо єдиного способу опису результатів освіти (навчальних результатів). Останні запропоновано (наприклад, за проектом Європейської комісії «Налаштування освітніх структур в Європі» – так званім проектом Тьонінг [25]) описувати в термінах компетентностей, набутих особою в процесі освітньої діяльності.

Зрозуміло, що для опису мають бути обрані не будь-які компетентності, а деякі елементарні, базові, основні, з яких складаються інші, більш складні, комплексні [2–6]. У НРК за такі елементарні компетентності, що описують кваліфікаційні рівні, обрано «знання» (емпіричні та теоретичні), «уміння» (як застосування знань), «комунікація», «автономність і відповідальність» та «інтегральна компетентність» (для певного рівня) [12]. Цей перелік подібний до набору, що використовується в Німецькій НРК для пожиттєвого навчання [24]. До речі, НРК складається із загальної частини, у якій наводяться основні терміни та їх визначення, зокрема, згаданих базових компетентностей, а також опис кваліфікаційних рівнів у вигляді таблиці [12].

По-третє, НРК через посередництво компетентностей забезпечує чіткий взаємозв'язок між результатами освіти (навчальними результатами) і набутими кваліфікаціями як стандартизованими наборами компетентностей, що характеризують здатність особи виконувати певну діяльність (як навчальну, так і виробничу) [1–6; 11]. Крім того, НРК виступає зв'язувальною ланкою між освітніми та професійними стандартами і кваліфікаціями [1; 8; 11; 14; 15].

По-четверте, НРК – важливий крок у забезпеченні реальної мобільності студентів, викладачів, учених у межах ЄПВО. Адже створює умови для порівняння і взаємного визнання згідно з Лісабонською стратегією (1997 р.) ступенів і кваліфікацій, що надаються у вищій школі європейських країн.

По-п'яте, проблема розроблення НРК спонукала до попереднього створення національного освітнього глосарію, який би системно унормував поняттєво-термінологічний апарат, усунув великі розбіжності в інтерпретації та застосуванні одних і тих самих ключових понять, узгодив з міжнародними глосаріями. До цих понять належать такі, як компетентність, кваліфікація, навчальний результат, рамка кваліфікацій і багато інших. Видання на початку 2011 р. Національного освітнього глосарію: вища освіта за редакцією Д.В. Табачника та В.Г. Кременя прискорило роботу над НРК, а після її затвердження сприяє впровадженню рамки [11].

Отже, які найважливіші проблеми вищої школи дає змогу розв'язати НРК і що для цього слід далі робити?

Перше. НРК створює умови для досягнення реальної узгодженості циклової (рівневої) організації української вищої школи з цикловою структурою вищої освіти за Болонським процесом (1999, 2003 рр.) та Міжнародною стандартною класифікацією освіти версії 2011 р., у якій прийнято болонську концепцію системного опису вищої школи. Як відомо, перехід до циклової побудови вищої освіти, де це можливо, є однією з основних цілей зазначеного всеохоплюючого європейського процесу, до якого залучено майже всі (47) з півсотні країн Європи. Цикловий (рівневий) вимір (поряд з галузевим і типовим вимірами) як освіти в цілому, так і вищої освіти зокрема, є нормальним і закономірним (у даному разі ієрархічно-пірамідальним) способом конструювання освітньої системи [14; 16–22].

Друге. НРК, що створювалася як сумісна з Рамкою кваліфікацій ЄПВО (2005 р.) та Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008 р.), виконує функцію, як це не парадоксально, заперечення європейської уніфікації та збереження різноманіття освітніх систем Європи, що безсумнівно є континентальним багатством і джерелом розвитку. У даному разі НРК слугує конвертації навчальних результатів, отриманих кваліфікацій між національними контекстами повсюдно в Європі, де подібні рамки утворено і взаємно сертифіковано. Водночас повністю розкрити та реалізувати потенціал європейського освітнього і культурного розмаїття можна шляхом здійснення широкої трансєвропейської академічної мобільності. Саме цьому також сприяє НРК [11; 14; 21–25].

Третє. Якраз мобільність вимагає доповнення НРК іншими двома ключовими інструментами ЄПВО – ЄКТС та додатком до диплому, що в сукупності забезпечує цілісність ЄПВО. Важливо, що враховуючи щільний взаємозв'язок НРК та ЄКТС, рамка кваліфікацій Англії, Уельсу і Північної Ірландії так і називається Рамка кваліфікацій і кредитів. Аналогічним чином

включає в назву кредити, причому ставить їх на перше місце, Шотландська рамка кредитів і кваліфікацій. Кредити, як відомо, визначають навчальну трудомісткість кваліфікацій, навчальних програм, дисциплін. Застосування кредитів до циклів вищої освіти може слугувати еквівалентом періодів навчання (наприклад, для першого циклу – 3 або 4 роки, що рівнозначно 180 або 240 кредитам, маючи на увазі, що навчальна трудомісткість навчального року становить 60 кредитів). Узгодженість термінів (періодів) навчання також є однією з цілей Болонського процесу [11; 14; 17; 21; 22; 25].

Четверте. НРК слугує розгортанню в Україні національної системи забезпечення якості вищої освіти. В основі проблеми освітньої якості – стандарти освіти. Виходячи з місії, родового призначення, НРК має бути шкалою, мірилом будь-яких кваліфікацій (та відповідних кваліфікаційних стандартів) як тих, що існують, так і тих, що будуть створені. Пробне застосування рамки ще на стадії її проекту показало безсистемність, непослідовність, суперечливість, часто архаїчність існуючих кваліфікацій в Україні та стандартів, покладених в їх основу [5; 7; 8; 11; 12].

Узяти, наприклад, освітньо-кваліфікаційний (освітній за міжнародною термінологією) рівень бакалавра (або перший цикл вищої освіти за болонською класифікацією), який в Україні надається без малого за півтори сотнею напрямів. За відсутності в минулі роки НРК і однозначної прив'язки бакалаврського рівня (першого циклу) до певного (6-го) рамкового рівня різноманітні робочі групи за напрямами на свій розсуд формулювали кваліфікаційні вимоги – хто на 5-му, хто на 6-му, а хто на 7-му рівнях. Така кваліфікаційна неоднозначність і незрозумілість, не в останню чергу, призвели до того, що бакалавр до цього часу погано сприймається на ринку праці дезорієнтованими роботодавцями [8; 16; 17; 19–22].

П'яте. НРК дає можливість узгодити освітні та професійні кваліфікації, не плутаючи і не ототожнюючи їх. Перші надають в освітній сфері за освітніми стандартами, другі – у професійній сфері за професійними стандартами. Нині

чинні й актуальні для вищої школи молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр, кандидат наук, доктор наук – це освітні кваліфікації, вони потребують спеціальної підготовки. А от розряди, категорії, ранги, чини, звання тощо, які отримують працівники в процесі професійної діяльності – професійні кваліфікації. Часто роботодавець делегує право навчальному закладу одночасно з освітньою кваліфікацією надати первинну професійну. До речі, цей факт має бути відображений в додатку до диплому європейського зразка [8; 11; 14; 15; 17].

Якщо випускник, наприклад, успішно завершив бакалаврську підготовку в університеті, то при цьому отримав освітню кваліфікацію бакалавра із зазначенням напрямку (скажімо, економічного) та ще й професійну кваліфікацію менеджера (або економіста чи бухгалтера). Отже, у цьому разі бакалавр (за напрямом) – освітня кваліфікація, натомість менеджер, економіст, бухгалтер – професійна кваліфікація, проте первинна, оскільки за нею передбачаються наступні в процесі кар'єрного розвитку працівника. Або науковий ступінь доктора (наук) за світовим розумінням – освітня (академічна), а вчене звання професора – суто професійна кваліфікації [8; 11; 14; 15].

У світовій практиці вищої школи освітні та професійні кваліфікації надаються по-різному. Наприклад, у Сполученому Королівстві, США університети ніяких професійних кваліфікацій, за рідким виключенням, випускникам не присуджують. Така національна традиція, що історично склалася. В Україні професійні кваліфікації також не завжди надаються провайдером освіти. У випадку підготовки в педагогічних університетах, відомо, присуджується професійна кваліфікація вчителя, у технічних – інженера, в аграрних – агронома і таке інше, а от у медичних університетах кваліфікацію лікаря здобути не можна, треба ще пройти інтернатуру в лікарні, а університет уповноважений роботодавцем дати тільки освітню кваліфікацію, скажімо, магістра за спеціальністю «лікувальна справа». Ясно, право надавати первинні професійні кваліфікації заклад може отримати за умови організації

адекватної практичної підготовки, яку визнає відповідний роботодавець [8; 11; 14; 15].

Шосте. НРК дає старт великій кваліфікаційній реформі в країні, що «надовго та всерйоз», охоплює вищу освіту та виходить за її межі. Так, групою народних депутатів внесено на розгляд Парламенту законопроект «Про систему професійних кваліфікацій», який розроблено з урахуванням концепції прийнятої НРК. На черзі в перспективі законопроект «Про національну систему кваліфікацій». Урядовий законопроект «Про вищу освіту» (нова редакція), підготовлений МОНмолодьспортом, містить норми, пов'язані з НРК. Належить також здійснити самосертифікацію НРК на її сумісність з європейськими метарамками кваліфікацій з метою зрозумілості та визнання вітчизняних кваліфікацій повсюдно в Європі та світі [8; 11; 14; 21; 23].

Отже, попереду величезний обсяг роботи з розроблення і прийняття відповідних нормативно-правих актів, підготовки і реалізації комплексу інших заходів з імплементації НРК. Оскільки в основі кваліфікацій – освітні або професійні стандарти, остільки їх треба переглядати і створювати з огляду на рамку. Для цього слід розробити необхідні методичні рекомендації. Щодо освітніх стандартів і кваліфікацій, то потрібно оновити перелік освітніх і наукових галузей, напрямів і спеціальностей підготовки (зокрема, шляхом укрупнення), освітньо-професійні програми за певними кваліфікаційними рівнями для здобуття певних кваліфікацій, створити засоби оцінювання набутих компетентностей (навчальних результатів) та системи зовнішнього і внутрішнього забезпечення якості освіти. А для професійних стандартів і кваліфікацій важливим є формування відповідної інфраструктури, яка включатиме галузеві рамки кваліфікацій за відповідними видами економічної діяльності, галузеві (міжгалузеві) ради з професійних кваліфікацій, кваліфікаційні центри, національну комісію з професійних кваліфікацій тощо [8].

Таким чином, Національна рамка кваліфікацій відіграє важливу роль у модернізації вітчизняної вищої школи, насправді є ключовим інструментом входження в Європейський простір вищої освіти. Імплементация НРК у вищій школі зумовить системну і послідовну роботу в напрямі докорінного підвищення якості та конкурентоспроможності вищої освіти.

Список використаних джерел

1. *Аарна О.* К основанной на компетенциях системе квалификаций в Эстонии [Презентация] / О. Аарна // Квалификационное агентство Эстонии, Міжнародний семінар «Використання навчальних результатів у межах Національної рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя», Київ, 17–18 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.kutsekoda.ee>, <http://www.onma.edu.ua/dlzone/monproject/>.

2. *Луговий В.І.* Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні [Текст] / В.І. Луговий // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – № 2(63), 2009. – С. 13–25.

3. *Луговий В.І.* Застосування системного підходу до визначення компетентностей як основи кваліфікацій [Текст] / В.І. Луговий, О.М. Слюсаренко // Вища освіта України: теоретичний та науково-практичний часопис / [за ред. В.І. Лугового, М.Ф. Степка]. – К.; Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2010. – № 1. – додаток 1. – Тематичний випуск: «Наука і вища освіта: технології взаємодії». – 284 с. – С. 151–159.

4. *Луговий В.І.* Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс [Текст] / В.І. Луговий // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. № 3. (Дод.1) / Ін-т вищої освіти АПН України ; [голов. ред. Віктор Андрущенко ; редкол.: Віль Бакіров, Іван Вакарчук ... Володимир Луговий та ін.]. – [К.], 2009. – [Тем. вип.] : Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – С. 8–14.

5. *Луговий В.І.* Національна рамка кваліфікацій: розуміння і реалізація [Текст] / В.І. Луговий, Ж.В. Таланова // Проф.-техн. освіта. – 2010. – № 1. – С. 5–9.

6. *Луговий В.І.* Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять (теоретико-методологічний дискурс) [Текст] / В.І. Луговий // Модернізація вищої освіти в Україні і світі: десять років наукового пошуку: колект. моногр.: десятій річниці Ін-ту вищої освіти АПН України присвячується / за заг. ред. В.П. Андрущенко, В.І. Лугового, М.Ф. Степка. – Х., 2009. – С. 178–210.

7. *Луговий В.І.* Рамка кваліфікацій та система гарантування якості національної вищої освіти: труднощі реалізації [Текст] / В.І. Луговий, О.М. Слюсаренко, Ж.В. Таланова // Вища освіта України – Додаток 4, том I (19). –

2010 р. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 576 с. – С. 257–265.

8. *Луговий В.І.* Це кваліфікаційна конституція нації [Текст] / В.І. Луговий, Б.І. Корольов // Освіта: Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. – № 1–2. – січ. 2012. – С. 12–13.

9. *Луговий В.І.* Якість вищої освіти і кваліфікація нації – актуальні питання геополітики України [Текст] / В.І. Луговий, Ж.В. Таланова // Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. Вип. № 3. – Ужгород: ЗакДУ, 2010. – 372 с. – С. 235–251.

10. *Луговий В.І.* Якість як визначальний чинник модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації: теоретико-методологічне обґрунтування та законодавче забезпечення [Текст] / В.І. Луговий, О.М. Слюсаренко, Ж.В. Таланова // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис / [за ред. В.І. Лугового, М.Ф. Степка]. – К.; Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2011. – № 1. – Додаток 1. – Тематичний випуск: «Наука і вища освіта: проблеми взаємодії та інтеграції». – 408 с. – С. 201–210.

11. Національний освітній глосарій: вища освіта [Текст] / авт.-уклад.: І.І. Бабин, Я.Я. Болюбаш, А.А. Гармаш й ін.; за ред. Д.В. Табачника і В.Г. Кременя. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

12. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Пост. Каб. Мін. України від 23 лист. 2011 р. № 1341.

13. *Слюсаренко О.* Структура та компонентний склад, показники і критерії оцінювання професійної компетентності державного службовця як основи його кар'єрного розвитку [Текст] / О. Слюсаренко // Вісн. НАДУ. – 2006. – № 2. – С. 123–132.

14. *Таланова Ж.В.* Докторська підготовка у світі та Україні: монографія [Текст] / Ж.В. Таланова. – К.: Міленіум, 2010. – 476 с.

15. *Таланова Ж.В.* Освітні та професійні кваліфікації в національній кваліфікаційній системі на найвищому рівні освіти [Текст] / Ж.В. Таланова // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / гол. ред. М.Т. Мартинюк. – У 4 ч. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Ч. 4. – С. 264–273.

16. Education at a Glance 2011: OECD Indicators. – Paris: OECD Publications, 2011 [Electronic resource]. – URL: <http://www.oecd.org/document>.

17. Focus on Higher Education in Europe: The Impact of the Bologna Process / European Commission [Electronic resource]. – URL: <http://www.eurydice.org>.

18. Global Education Digest 2011: Comparing Education Statistics across the World [Electronic resource]. – URL: <http://www.uis.unesco.org>.

19. International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO [Electronic resource]. – URL: www.uis.unesco.org/en/pub/pub.

20. International Standard Classification of Education. ISCED 2011 / UNESCO [Electronic resource]. – URL: www.uis.unesco.org/en/pub/pub.

21. Shared «Dublin» descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards [Electronic resource]. – URL: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf.

22. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Electronic resource]. – URL: <http://www.bologna2009benelux.org/>.

23. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). – European Communities, 2008 [Electronic resource]. – URL: www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/news/EQF_EN.pdf.

24. The German Qualifications Framework for Lifelong Learning, adopted by the «German Qualifications Framework Working Group» (AC DQR), Status: 22 March 2011 [Text] / Deutscher Qualificationsrahmen für Lebenslanges Lernen. – 19 с. [Electronic resource]. – URL: <http://www.onma.edu.ua/dlzone/monproject/>.

25. Tuning Education Structures in Europe [Electronic resource]. – URL: <http://tuning.unideusto.org>.

Volodymyr Lugovyv, Olena Slyusarenko, Zhanneta Talanova.
National Qualification Framework as a tool of integration into
European Higher Education Area

Відомості про авторів:

Луговий Володимир Іларіонович (V.I. Lugovyv) – доктор педагогічних наук, професор, віце-президент Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту вищої освіти НАПН України;

Слюсаренко Олена Миколаївна (O.M. Slyusarenko) – кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту вищої освіти НАПН України;

Таланова Жаннета Василівна (Zh.V. Talanova) – доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України.